

АКМЕОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ ЯК СУБ'ЄКТА ПРАЦІ ТА СПІЛКУВАННЯ

УДК 37.017:17: [159.9-057.87]

© Л. Д. Коняєва, 2021

orcid.org/0000-0002-8388-2090

<https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.1.227233>

КОНЯЄВА Лілія Дмитрівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Міжрегіональної академії управління персоналом*

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

У статті висвітлено актуальну проблему духовно-моральних аспектів професійної соціалізації сучасної студентської молоді, зокрема студентів-психологів. Проаналізовані поняття професійної соціалізації, моральності, моралі, духовності. Розглянуті матеріалістична та релігійна точки зору у розумінні духовності. З'ясовано, що студентська молодь знаходиться в найбільш інтенсивній фазі соціалізації, яка пов'язана з навчанням у вищому навчальному закладі, а важливими чинниками професійної соціалізації студентів є мотивація і моральна орієнтація особи, професійний світогляд, цінності професійної діяльності фахівців та система ціннісних орієнтацій. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що ціннісні орієнтації є духовним феноменом, сутнісною основою особистості, механізмом самоорганізації її духовного світу, а моральне самовизначення людини тісно пов'язане з рівнем її духовного розвитку. Зв'язок загальнолюдських моральних цінностей з особистісно-професійними є рушійною силою розвитку фахівця, а свідоме вироблення ціннісних орієнтацій у студентів та цілеспрямоване формування у них духовно-моральних цінностей необхідні для їх успішної професійної соціалізації.

Професія психолога вимагає підвищеної уваги до морального боку виконуваних функцій, оскільки його професійна діяльність безпосередньо пов'язана з взаємодією з людьми, впливом на їх внутрішній світ. Тому етика його роботи ґрунтується на загальнолюдських моральних цінностях. У професійній діяльності психолога головними є ідеали вільного і всебічного розвитку особистості та її поваги, зближення людей та виражена орієнтація на цінність іншої людини. Тому, духовно-моральний розвиток є пріоритетним у процесі професійної соціалізації студентів-психологів, в

ході якої особливо увагу треба приділити формуванню моральної Я-концепції особистості, доброчесностей, емпатії, самоповаги та засвоєнню моральних цінностей професійної діяльності психологів, з урахуванням їх етичного кодексу.

***Ключові слова:** професійна соціалізація, студенти-психологи, ціннісні орієнтації, моральні цінності, духовність, духовно-моральний розвиток, доброчесності.*

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві відбулася трансформація цінностей у зв'язку з переходом до ринкової економіки, впливом негативних зразків західної культури, що створило ціннісний вакуум у суспільній свідомості. Це особливо торкнулися свідомості молоді, її соціальної поведінки та моралі. Зокрема, багатьма вченими відмічається недостатній рівень духовно-моральної культури сучасної молоді, збільшення негативних тенденцій у соціальній поведінці молодого покоління, таких як розбещеність, зростання злочинності, девіантної поведінки, негативна зміна цінностей (на цінності індивідуалізму, абсолютної свободи).

Зважаючи на вищезазначене, у сучасній Україні актуальною стала проблема духовно-морального розвитку молоді, у тому числі і у професійній діяльності, і зокрема духовно-моральних основ професійної соціалізації сучасної студентської молоді. У контексті нашого дослідження нас цікавить саме студентська молодь, яка є дуже чутливою до змін у суспільстві та знаходиться в найбільш інтенсивній фазі соціалізації, що пов'язана, насамперед, з навчанням у вищому навчальному закладі. Взагалі, період навчання у ВНЗ є сенситивним для становлення світогляду особистості студентів, їх моральних засад та ціннісних орієнтацій, особистісного і професійного самовизначення, розвитку професійної самосвідомості. Отже, дуже важливим є зміст того матеріалу, який у цей час надають молодим людям.

Тому, існує необхідність визначення змісту, шляхів і способів духовно-морального розвитку майбутнього фахівця в процесі професійної соціалізації. Вона стає особливо гострою у сфері діяльності спеціалістів гуманітарного профілю, зокрема студентів-психологів, які відносяться до професій типу людина – людина. Саме психологи взаємодіють з іншими людьми, впливають на їх внутрішній світ, що вимагає підвищеної уваги до морального боку їх професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням особливостей професійної соціалізації студентської молоді займались І. В. Воробйова, І. Г. Колосова, Г. Я. Крисюк, Д. Ю. Селіванов та ін.).

Проблему духовно-морального становлення людини розглядали у своїх роботах А. Г. Бадражан, І. Влахос, В. В. Зеньковський, П. Ігумнов, Н. В. Прокоф'єва та ін.). А духовно-моральні основи професійної діяльності, особливості духовно-морального розвитку особистості студентів вивчали А. Г. Бадражан, А. М. Бражнікова, Г. О. Зюзя, О. Л. Горбачов, М. А. Зуб, Н. В. Мар'ясова, Г. Б. Серих, Л. Ф. Букша, О. П. Полухіна та ін.). Так, у дослідженні А. Г. Бадражан виявлено рівень релігійності особистості студентів, проведено аналіз вікових та гендерних відмінностей їх релігійності (Бадражан, 2012). О. Л. Горбачовим сформульовано інтегральне поняття духовності як сутнісної системної характеристики особистості, виділені головні умови духовно-морального розвитку особистості студентів (формування адекватного відношення до людей, розвиток здорової особистісної самооцінки, досягнення необхідного рівня трансцендентності особистості), проведено емпіричне дослідження духовно-моральної сфери особистості студентів, реалізована програма психологічного супроводу духовно-морального розвитку студентів (Горбачов, 2009). А. М. Бражнікова, Г. О. Зюзя показали, що емпатія є однією з складових моральності людини, і зокрема на початковому етапі професійної підготовки (Бражнікова, Зюзя, 2011). М. А. Зуб виявлено особливості формування професійно-моральної позиції студентів-медиків, а системоутворюючим чинником в формуванні професійно-моральних позицій є моральні цінності індивіда, узгоджені з цінностями професійної діяльності (Зуб, 2003).

Г. Б. Серих, Л. Ф. Букша досліджували особливості духовно-морального розвитку студентів-психологів, особливості професійної психологічної діяльності в контексті актуальності організації умов для духовно-морального розвитку студентів-психологів (Серих, Букша, 2017). О. П. Полухіна вивчала роль моральної свідомості у формуванні професійно-особистісної позиції студента-психолога, розширила уявлення про психологічні механізми становлення моральної самосвідомості майбутнього професіонала (Полухіна, 2017).

Проте, особливості духовно-морального становлення особистості студентів-психологів в процесі професійної соціалізації у ВНЗ вивчені недостатньо. Таким чином, актуальності набуває проблема духовно-моральних аспектів професійної соціалізації студентів-психологів.

Мета статті – на основі теоретичного аналізу літератури з'ясувати роль духовно-морального розвитку в процесі професійної соціалізації студентів-психологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вважається, що молодість є найбільш значимим життєвим етапом оволодіння новими соціальними ролями, формування своїх домагань, особистісних надій і планів, переходу від юнацтва, як періоду стартових очікувань, до активної і самостійної життєдіяльності.

Саме в юнацькому віці розвиваються моральні та інтелектуальні сили людини, триває формування духовного обличчя, рис характеру, якостей особистості (Педагогіка вищої школи, 2005).

Необхідно зазначити, що студентська молодь знаходиться в найбільш інтенсивній фазі соціалізації, яка пов'язана з навчанням у ВНЗ, як періодом здобуття основи професійних знань, навичок, цінностей та уявлень, необхідних для подальшого професійного становлення особистості.

Л. Д. Столяренко відмічає, що соціалізація студентської молоді пов'язана з навчальною діяльністю, яка сприяє становленню їх професійної самосвідомості (Столяренко, 2003). За Г. Я. Крисюк важливими функціями інституту вищої освіти є підготовка молоді до освоєння професійних ролей, засвоєння суспільних цінностей, моралі (Крисюк, 2009). Під час соціалізації пізнавальні інтереси студентів набувають професійної спрямованості, стійкішого характеру, розвиваються їх моральні, інтелектуальні сили (Столяренко, 2003).

Отже, цілеспрямований розвиток моральної свідомості студентської молоді є дуже важливим для їх професійної соціалізації.

І. В. Воробйовою, Г. Я. Крисюк професійна соціалізація трактується як двосторонній процес: входження молодого фахівця в професійне середовище, засвоєння професійного досвіду (норм, ролей, цінностей професійного співтовариства), формування готовності реалізувати очікування щодо виконання

певної ролі та активної реалізації професійної поведінки, постійного професійного саморозвитку. Навчання у ВНЗ – один з етапів професійної соціалізації, а значущими особистісними чинниками, що впливають на цей процес є система ціннісних орієнтацій та мотивація студентів, несформованість яких порушує їх професійну соціалізацію вже під час навчання (Воробйова, 2007; Крисюк, 2009).

Р. А. Громов вказує, що молодий фахівець під час навчання у ВНЗ у процесі професійної соціалізації засвоює основні елементи професійного світогляду і цінностей професійного співтовариства (Громов, 2010). Д. Ю. Селіванов підкреслює, що соціалізованість передбачає сформовану самосвідомість, моральну орієнтацію індивіда, осмислення свого соціального статусу і ролей (Селіванов, 2010). Серед показників ефективності професійної соціалізації І. Г. Колосова виділяє наявність цінностей професійної діяльності, а на рівень і структуру професійної соціалізації студентів впливає специфіка ціннісних орієнтацій (Колосова, 2006). І. В. Воробйова виділяє систему ціннісних орієнтацій та мотивацію особи серед різних індивідуально-особистісних чинників, що впливають на результативність професійної соціалізації (Воробйова, 2007). Г. Я. Крисюк вказує, що система ціннісних орієнтацій займає важливе місце у структурі професійного потенціалу студента, несформованість яких породжує внутрішні конфлікти (Крисюк, 2009).

Отже, важливими в процесі професійної соціалізації студентів є мотивація і моральна орієнтація особи, професійний світогляд, цінності професійної діяльності фахівців та система ціннісних орієнтацій.

Г. В. Прокоп розуміє цінності як явища духовного порядку, а ціннісні орієнтації як духовний феномен, як сутнісну основу особистості, основу її активності та механізм самоорганізації духовного світу (Прокоп, 1997).

Н. В. Прокоф'єва відмічає, що моральне самовизначення людини тісно пов'язане з рівнем її духовного розвитку. Моральне і духовне в людині взаємодіють, що формує цілісність психічного світу особистості, виступає регулятором її поведінки і діяльності, взаємин зі світом і людьми (Прокоф'єва, 2012, с. 28). Авторка також вказує, що в психології поняття моральності розглядається в основному у рамках

аксіологічного підходу в тісному зв'язку з поняттям духовності, що описується як вищі моральні (духовні) цінності, які не підлягають ієрархізації відносно один до одного, бо ключовим поняттям моральності є свобода вибору (Прокоф'єва, 2012).

Н. В. Прокоф'єва зазначає, що у великій радянській енциклопедії поняття моралі дорівнює поняттю «моральності», але різні автори неоднаково розуміють категорії «мораль» і «моральність», виходячи з різних смислових контекстів. Більшість авторів сходяться на думці, що мораль – це певні правила встановлювані суспільством і приписуючі людині певну поведінку, виходячи з цінностей і особливостей цього суспільства, а моральність – це ті норми і правила, які людина визначає для себе сама і духовні якості, які зумовлюють її поведінку (Прокоф'єва, 2012, с. 29). Н. В. Прокоф'єва також вказує, що моральність, як і духовність, є одним з базових «екзистенціалів» зрілої особистості. До своєї моральної позиції людина приходять через усвідомлення і оцінку норм громадської поведінки. Духовно людина росте тоді, коли духовні цінності, закріплені в нормах певного суспільства, стають невід'ємною частиною її духовного світу. А важливим у формуванні моральної усвідомленості індивіда є поява у нього внутрішньої, особистісної свободи як духовного стану, самовідчуття людини. Для моральної особистості недостатньо лише наявності у неї моральних норм, необхідно, щоб усе її життя і вчинки говорили про цей факт (Прокоф'єва, 2012, с. 30–31).

Важливим також для нас є розуміння поняття духовності.

А. Г. Бадражан вказує, що у психології науковці трактують поняття «духовність» із різних точок зору: матеріалістичної та релігійної. Перша представлена у аксіологічному підході, де духовність розглядається у світлі проблеми особистісних цінностей (Бадражан, 2012, с. 5). Н. В. Мар'ясова трактує духовність як принцип саморозвитку та самореалізації людини, звернення до вищих цінностей та відмічає, що духовність в людині розкривається через її спрямованість, цінності і сенси, уявлення про належне, моральний імператив, який регулює вчинки. Ці цінності активізують силу духу, відповідальність і дозволяють долати екстремальні ситуації (Мар'ясова, 2012). О. Л. Горбачовим духовність визначена як сутнісна, інтегральна і динамічна характеристика особистості, яка знаходить своє

вираження в рівні свободи, відповідальності, усвідомленні сенсу життя, любові, стійкості, впливовості і трансцендентності особистості та заснованих на цих якостях здібностях: морально оцінювати все, що відбувається всередині і поза себе; діяти відповідно до власної системи моральних цінностей, надавати моральний вплив на навколишній світ, виходячи зі своїх ціннісних установок (Горбачов, 2009, с. 11).

Науковці релігійного спрямування пов'язують духовність з вірою в Бога.

Так, А. Г. Бадражан посилається на думку Н. М. Савелюк, що важливим виміром духовності є релігійність. Н. М. Савелюк наводить ідеї сучасних українських науковців, які досліджували феномен релігійності. Так, М. Боришевський стверджує, що віра в Бога відноситься до системи ціннісних орієнтацій, і якщо вони пов'язані з християнською мораллю, то мотивують духовне самовдосконалення особистості. М. Савчин вважає, що життя з вірою у Бога спричиняє зростання духовного потенціалу особистості. М. Мельник відзначає, що духовність – це внутрішнє життя людини, яке поєднане з абсолютною дійсністю, а суто християнська духовність – це зв'язок людини-християнина зі Святим Духом (Бадражан, 2012, с. 6–7). А. Г. Бадражан зазначає, що праці українських науковців доводять, що віра в Бога є потужним чинником профілактики та подолання системної духовної кризи молоді (Бадражан, 2012).

Н. В. Книга вказує, що про духовність як про творчу силу в людині говорить В. В. Зеньковський, на думку якого духовне життя полягає в прагненні до абсолютного і нескінченного, що є серцевиною особистості та джерелом її саморозвитку. Він вважає, що початок духовності в людині – творча сила, що ентелехійно пронизує собою усе життя людини (і душі, і тіла) і що визначає нову «якість» життя (Зеньковський, 2002; Книга, 2012). Релігія направляє людину до полюса добра, що важливо для освіти дітей і молоді (Книга, 2012).

Поняття православної духовності розкриває митрополит Ієрофей Влахос. Проаналізувавши вчення святих отців Православної церкви, він акцентує увагу на тому, що духовність – це стан духовної людини. Духовною є та людина, яка має в собі дію Святого Духа, а душевною – є та, у якої є душа і тіло, але яка не стяжала Святого Духа, що дає життя душі. Автор зауважує, що православна духовність – це досвід життя у

Христі, атмосфера нової людини, відродженої благодаттю Божою. Тут мова йде про єднання людини з Богом (Влахос, 2011–2020).

Саме розгляд духовності з православної точки зору, на нашу думку, розкриває це поняття найбільш повно.

Вчені відмічають, що ціннісна та релігійна орієнтації в світогляді фахівця зв'язані з його мотиваційно-потребовою сферою та сприяють ефективному розвитку навичок професійної орієнтації в сучасному світі.

Таким чином, свідоме вироблення ціннісних орієнтацій у студентів та цілеспрямоване формування у них духовно-моральних цінностей необхідні для їх успішної професійної соціалізації.

Н. В. Книга посилаючись на архимандрита Платона Ігумнова зазначає, що деякі учені виділяють у людини позитивні моральні якості (доброчесності) – стійкі характеристики особистості, що свідчать про її відповідність ідеальній нормі людського існування (Книга, 2012). П. Ігумнов зазначає, що у системі моральних цінностей доброчесність займає одне з центральних місць та розуміє її як моральну звитягу і красу, які здібні будь-яку людину захоплювати і залучати, до яких потрібно прагнути і які необхідно виховувати в собі, заради гідності свого існування та сходження до ідеальної норми буття і моральнісного богоуподібнення (Ігумнов, 1994). Н. В. Книга вказує, що розрізняють природні, придбані і харизматичні доброчесності – залежно від різних станів людини; аскетичні, моральні і духовні – залежно від їх характеру. Взаємно доповнюючи і зумовлюючи одна одну, доброчесності складають динамічну єдність і служать цілям морального вдосконалення особистості (Книга, 2012). Серед педагогічних доброчесностей авторка виділяє терпіння і любов, які, на нашу думку, важливі і для психологів.

Отже, важливим є формування доброчесностей у процесі професійної соціалізації студентів-психологів, що сприятиме духовно-моральному вдосконаленню їх особистості.

М. А. Зуб вказує, що в науці визначилася система понять, що стосуються моральності фахівця-професіонала. Найширше з них *Я*-концепція, що включає моральну *Я*-позицію, яка є синтезованим вираженням цінності *Я*, ціннісних орієнтацій і моральної готовності до професійної діяльності. Орієнтація

тільки на зовнішні критерії моральності і їх засвоєння не дають позитивних результатів. Первинне значення має самовідношення індивіда, світ його цінностей. Духовні цінності, які формуються працею і самовихованням морального початку в людині, забезпечують її саморозвиток. А основний шлях формування моральної Я-позиції – трансформація духовних цінностей в особисті (Зуб, 2003).

М. А. Зуб вважає, що зв'язок моральних цінностей з особистісно-професійними є рушійною силою розвитку фахівця. Виховання має соціально-моральну спрямованість, а професія її реалізує, тому підготовка до майбутньої діяльності фахівця здійснюється на цьому взаємозв'язку з урахуванням суб'єктної позиції студента. Взаємозв'язок учбової і виховної роботи має бути орієнтований на моральні цінності конкретного студента, тоді в умовах індивідуалізації професійної підготовки стане можливою активність майбутнього фахівця в його самопізнанні і самовтіленні знань про себе у сфері діяльності моральними способами самореалізації і самовиховання (Зуб, 2003).

М. А. Зуб виявлений ряд особливостей формування професійно-моральної позиції студентів: моральні цінності формуються оптимально в органічному зв'язку з двома ведучими утвореннями в психіці – професійною спрямованістю і моральною Я-концепцією особистості. Стіяка професійно-моральна позиція визначається пануючими соціальними цінностями в суспільстві і професійному мікросередовищі. Вирішальне значення в сприйнятті і засвоєнні моральних цінностей будь-якого змісту має також самоповага (Зуб, 2003).

А. М. Бражнікова, Г. О. Зюзя вказують, що однією із складових моральності людини є емпатія, як істотний чинник, що сприяє розвитку моральних характеристик особистості. Без емпатії, без стосунків теплоти, довіри, підтримки не можливі ні альтруїстичні вчинки, ні боротьба за справедливість, ні багато великих почуттів. Психіка молодих людей особливо пластична, і цей вік є сенситивним для формування емпатії. Закладене в ній уміння проявляти альтруїстичну поведінку у відповідь на переживання іншого відбиває рівень морального розвитку людини. А розуміння значущості і цінності особистості іншого, що не допускає відчуженості і байдужості на адресу його переживань, є найважливішими характеристиками моральності людини (Бражнікова, Зюзя, 2011).

Вважається, що моральні стосунки людей в трудовій сфері регулює професійна етика. О. С. Кобліков зазначає, що цей термін вживається для позначення специфічного морального кодексу людей певної професії. У кожній професії є свої моральні проблеми, проте серед усіх виділяються такі, які вимагають підвищеної уваги до морального боку виконуваних функцій. До таких професій відносяться ті, об'єктом яких є людина. Там, де представники певної професії знаходяться в постійному спілкуванні з іншими людьми, пов'язаному з впливом на їх внутрішній світ, долю, з моральними відносинами, існують специфічні «моральні кодекси» людей цих професій. Такими є етика вчителя, етика лікаря, етика судді (Кобліков, 2005).

Саме до таких професій відноситься і професія психолога.

Вважається, що етика роботи психолога ґрунтується на загальнолюдських моральних цінностях. Ідеали вільного і всебічного розвитку особистості та її поваги, зближення людей є визначальними для діяльності психолога.

Р. В. Овчарова зазначає, що виражена орієнтація на цінність іншої людини в професійній діяльності психолога припускає адекватне сприйняття ним своїх можливостей як міри дії на цю людину, що ґрунтується на почутті професійного обов'язку і відповідальності за свої професійні дії. Тому, у професії психолога узагальнені ідеї про цінність людини гранично конкретизуються і персоніфікуються в його словах і діях, спрямованих на іншу людину. Авторка наводить зразковий етичний кодекс, що регламентує з морального боку дії практичного психолога в системі освіти в різних ситуаціях. Основні пункти цього кодексу свідчать, що професійна діяльність психолога в системі освіти характеризується особливою відповідальністю перед дітьми, в роботі з якими психолог керується принципами чесності і щирості. Робота практичного психолога в системі освіти спрямована на досягнення виключно гуманних цілей, що припускають зняття обмежень на шляху вільного інтелектуального і особистісного розвитку кожної дитини. Робота психолога будується на основі поваги гідності і недоторканості особистості дитини, захисту її засадничих людських прав (Овчарова, 2003).

Отже, психолог повинний у своїй роботі спиратися на етичні вимоги, частина з яких включена в етичний кодекс психолога, викладений вище.

О. П. Полухіна вважає, що недостатнє поширення духовних цінностей серед майбутніх психологів, домінування прагматичних інтересів уповільнюють процес становлення істинного професіонала в області психології (Полухіна, 2017, с. 75).

А. Б. Серих, Л. Ф. Букша відзначають, що успішність надання психологічних послуг залежить від ступеня сформованості у фахівця комплексу особистісних і професійно-важливих якостей, ціннісних установок, норм і морально-етичних принципів. Професійна психологічна діяльність без емпатії, розуміння, людяності і співчуття не може бути ефективною, а висока ступінь духовно-морального розвитку здатна в кілька разів посилити психотерапевтичну ефективність і цінність роботи. Тому, однією з пріоритетних цілей професіоналізації психолога має виступати його духовно-моральний розвиток (Серих, Букша, 2017, с. 151).

Вищезазначене ще раз підкреслює актуальність вивчення духовно-моральних аспектів професійної соціалізації студентів-психологів.

Г. Б. Серих, Л. Ф. Букша у своєму емпіричному дослідженні встановили, що домінування духовного рівня особистості характерно тільки для чверті студентів-психологів, які намагаються вирішити такі пріоритетні життєві завдання, як реалізація свого справжнього призначення, духовно-моральний розвиток. У більшості з опитаних ними студентів-психологів провідною особистісною тенденцією є душевний рівень, тобто домінування інтересу до соціальної взаємодії, професійним і сімейним проблемам, розвитку інтелекту та творчого зростання. А змістовні характеристики духовної сфери і розвитку особистості відзначались дещо більше ніж у чверті всіх особистісних прагнень студентів, а більше половини особистісних прагнень опитаних мали соціальну природу. Майже половина студентів-психологів мала індекс моральності нижче середнього і середнього рівня, тобто нестійкість моральних установок та зниження морального спрямування, відповідальності і самоконтролю. У них спостерігався внутрішній конфлікт через розмивання духовно-моральних

критеріїв, що призводить до різних явищ особистісного неблагополуччя. У зв'язку з цим Г. Б. Серих, Л. Ф. Букша відзначають загальну неузгодженість і невідповідність наявного рівня розвитку студентів-психологів вимогам, що пред'являються особистості майбутнього фахівця (Серих, Букша, 2017). Тому ці автори роблять висновок, що основним вектором сучасної психологічної освіти повинний бути духовно-моральний розвиток студентів, одним із завдань якого є створення оптимальних умов для особистісного та професійного становлення на основі загальнолюдських і культурних цінностей, а також формування стійкої мотивації до постійного саморозвитку і духовного пошуку. Студент-психолог підвищує свій духовно-моральний потенціал в контексті одухотворення і гармонізації системи відносин зі світом, самим собою, іншою людиною і Богом (Серих, Букша, 2017, с. 155).

Висновки і перспективи подальших розвідок. З'ясовано, що важливими чинниками професійної соціалізації студентів є мотивація і моральна орієнтація особи, професійний світогляд, цінності професійної діяльності фахівців та система ціннісних орієнтацій. Ціннісні орієнтації є духовним феноменом, сутнісною основою особистості, механізмом самоорганізації її духовного світу, а моральне самовизначення людини тісно пов'язане з рівнем її духовного розвитку. Моральне і духовне в людині взаємодіють, що виступає регулятором її поведінки і діяльності, в тому числі і професійної. Важливим виміром духовності є релігійність.

Встановлено, що зв'язок загальнолюдських моральних цінностей з особистісно-професійними є рушійною силою розвитку фахівця, а свідоме вироблення ціннісних орієнтацій у студентів та цілеспрямоване формування у них духовно-моральних цінностей необхідні для їх успішної професійної соціалізації. Тому, учбова і виховна робота мають бути орієнтовані на моральні цінності конкретного студента, у засвоєнні яких важливу роль грають професійна спрямованість, моральна Я-концепція особистості та самоповага.

З'ясовано, професія психолога вимагає підвищеної уваги до морального боку виконуваних функцій, тому етика його роботи ґрунтується на загальнолюдських моральних цінностях. Отже, духовно-моральний розвиток є пріоритетним у процесі професійної соціалізації студентів-психологів, в ході якої

особливу увагу треба приділити формуванню моральної Я-концепції особистості, доброчесностей, емпатії, самоповаги та засвоєнню моральних цінностей професійної діяльності психологів, з урахуванням їх етичного кодексу.

В перспективі ми плануємо емпірично дослідити особливості духовно-морального розвитку студентів-психологів в процесі їх професійної соціалізації.

Список використаних джерел

- Бадражан А. Г. Релігійність особистості як основа духовно-морального розвитку молоді. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка»*. 2012. Вип. 21. С.4–11.
- Бражникова А. Н., Зюзя А. А. Емпатия как одна из составляющих нравственности будущего профессионала. *Ученые записки ун-та им. П.Ф. Лесгафта*. 2011. № 6 (76). С.12–16.
- Влахос И. Православная духовность. Онлайн библиотека сайта «Православие и мир», 2011–2020. URL: <https://lib.pravmir.ru/library/book/212>
- Воробьева И. В. Особенности профессиональной социализации студентов, получающих специальность «Социальная работа»: автореф. дис. ... канд. социол. наук : 22.00.04 / Московский гуманитарный университет (ННОУ). Москва, 2007. 19 с.
- Горбачев А. Л. Психологические условия и механизмы духовно-нравственного развития личности студентов: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Нижегородский государственный архитектурно-строительный университет. Нижний Новгород, 2009. 24 с.
- Громов Р. А. Формирование аксиологических компонентов профессиональной компетентности у студентов технического ВУЗа. *Вестник Российского государственного ун-та им. И. Канта*. 2010. Вып. 11. С. 124–130.
- Зеньковский В. В. Проблемы воспитания в свете христианской антропологии. Клин: Фонд «Христианская жизнь», 2002. URL: **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**
- Зуб М. А. Формирование профессионально-нравственной позиции студентов медицинского колледжа: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Краснодар, 2003. 148 с.
- Игумнов П. Православное нравственное богословие. Сергиев Посад: Изд. Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1994. 240 с.
- Книга Н. В. Духовно-нравственное развитие педагога как основа его профессиональной культуры. Практико-ориентированный проект. Москва, 2012. URL: <https://nsportal.ru/detskiy->

sad/raznoe/2012/06/13/dukhovno-nravstvennoe-razvitie-pedagoga-kak-osnova-ego-professionalnoy

- Кобликов А. С. Юридическая этика : учебник для вузов. Москва : Норма, 2005. URL: <https://fil.wikireading.ru/12676>
- Колосова И. Г. Влияние ценностных ориентаций на профессиональную социализацию студентов : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Курский государственный университет. Курск, 2006. 225 с.
- Крисюк Г. Я. Психологічні особливості соціалізації студентської молоді. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Зб. наук. праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Т. 11, ч. 1. Київ, 2009. С. 229–238.
- Марьясова Н. В. Духовно-нравственные основы профессиональной деятельности. *Научные и технические библиотеки*. 2012. № 10. С. 26–29.
- Овчарова Р. В. Практическая психология образования : учеб. пособ. для студ. психол. фак. ун-тов. Москва : Академия, 2003. 448 с.
- Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. 2-ге вид. Київ : Знання, 2005. 399 с.
- Полухина О. П. Роль нравственного самосознания в формировании профессионально-личностной позиции студента-психолога. *Территория науки*. 2017. № 1. С. 74–79.
- Прокоп А. В. Ценностные аспекты социализации молодежи : дис... канд. филос. Наук : 09.00.11. Москва, 1997. 185 с.
- Прокофьева Н. В. Современный взгляд на проблему морально-нравственного самоопределения человека. *Северо-Кавказский психологический вестник*. 2012. №10/4. С. 28–32.
- Селиванов Д. Ю. Профессиональная социализация студентов аграрных ВУЗов: проблема успешности (на материалах эмпирического исследования). "Информационный гуманитарный портал "Знание. Понимание. Умение". 2010. № 3. Социология. URL: <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/3/Selivanov/>
- Серых А. Б., Букша Л. Ф. Идеи Л. С. Выготского в контексте духовно-нравственного развития студентов-психологов. *Преподаватель XXI век*. 2017. № 1, ч. 1. С. 149–157.
- Столяренко Л. Д. Педагогическая психология. 2-е изд., перераб. и доп. Ростов н/Д : Феникс, 2003. 544 с.

References

- Badrazhan, A. H. (2012). Relihiinist osobystosti yak osnova dukhovno-moralnoho rozvytku molodi [Religiosity of the individual as the basis of spiritual and moral development of youth]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia "Psykhohohiia i pedahohika"* [Scientific notes of the National University

- “Ostroh Academy”. Series “Psychology and Pedagogy”, 21, 4-11 [in Ukrainian].
- Brazhnikova, A. N., & Zjuzja, A. A. (2011). Jempatija kak odna iz sostavljajushhih npravstvennosti budushhego professional [Empathy as one of the components of the morality of a future professional]. *Uchenye zapiski un-ta im. P.F. Lesgafta [Scientific Notes of the University. P.F. Lesgaft]*, 6(76), 12-16 [in Russian].
- Gorbachev, A. L. (2009). *Psichologicheskie uslovija i mehanizmy duhovno-npravstvennogo razvitija lichnosti studentov [Psychological conditions and mechanisms of spiritual and moral development of students' personality]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Nizhegorodskij gosudarstvennyj arhitekturno-stroitel'nyj universitet, Nizhnij Novgorod [in Russian].
- Gromov, R. A. (2010). Formirovanie aksiologicheskikh komponentov professional'noj kompetentnosti u studentov tehničeskogo VUZA [Formation of axiological components of professional competence among students of a technical university]. *Vestnik Rossijskogo gosudarstvennogo un-ta im. I. Kanta [Bulletin of the Immanuel Kant State University of Russia]*, 11, 124-130 [in Russian].
- Igumnov, P. (1994). *Pravoslavnoe npravstvennoe bogoslovie [Orthodox moral theology]*. Sergiev Posad: Izd. Svjato-Troickoj Sergievoj Lavry [in Russian].
- Kniga, N. V. (2012). Duhovno-npravstvennoe razvitie pedagoga kak osnova ego professional'noj kul'tury [Spiritual and moral development of a teacher as the basis of his professional culture]. *Praktiko-orientirovannyj proekt*. Retrieved from <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2012/06/13/dukhovno-npravstvennoe-razvitie-pedagoga-kak-osnova-ego-professionalnoy>[in Russian].
- Koblikov, A. S. (2005). *Juridicheskaja jetika: uchebnik dlja vuzov [Legal ethics: textbook for universities]*. Moskva: Norma. Retrieved from <https://fil.wikireading.ru/12676> [in Russian].
- Kolosova, I. G. (2006). *Vlijanie cennostnyh orientacij na professional'nuju socializaciju studentov [The influence of value orientations on the professional socialization of students]*. (PhD dissertation). Kurskij gosudarstvennyj universitet, Kursk [in Russian].
- Krysiuk, H. Ya. (2009). Psykholohichni osoblyvosti sotsializatsii studentskoji molodi [Psychological features of socialization of student youth]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii. Zb. nauk. prats instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka APN Ukrainy [Problems of general and pedagogical psychology. Collection of scientific works of the Institute of Psychology for G.S. Kostyuk, Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine]*, 11 (1), 229-238 [in Ukrainian].
- Kurliand, Z. N. (Ed.). (2005). *Pedahohika vyshchoi shkoly: navch. posib. [Higher school pedagogy: a textbook]*. (2n ed.). Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

- Mar'jasova, N. V. (2012). Duhovno-nravstvennyye osnovy professional'noj dejatel'nosti [Spiritual and moral foundations of professional activity]. *Nauchnye i tehničeskie biblioteki [Scientific and technical libraries]*, 10, 26-29 [in Russian].
- Ovcharova, R. V. (2003). *Praktičeskaja psihologija obrazovanija: učeб. posobie dlja stud. psihol. fak. un-tov [Practical psychology of education: textbook. manual for stud. psychol. faculties of universities]*. Moskva: Akademija [in Russian].
- Poluhina, O. P. (2017). Rol' npravstvennogo samosoznanija v formirovanii professional'no-lichnostnoj pozicii studenta-psihologa [The role of moral self-awareness in the formation of the professional and personal position of a student psychologist]. *Territorija nauki [The territory of science]*, 1, 74-79 [in Russian].
- Prokof'eva, N. V. (2012). Sovremennyj vzgljad na problemu moral'no-nravstvennogo samoopredelenija čeloveka [A modern view on the problem of moral and ethical self-determination of a person]. *Severo-Kavkazskij psihologičeskij vesnik [North Caucasian psychological bulletin]*, 10/4, 28-32 [in Russian].
- Prokop, A. V. (1997). *Cennostnye aspekty socializacii molodezhi [Value aspects of youth socialization]*. (PhD dissertation). Moskva [in Russian].
- Selivanov, D. Ju. (2010). Professional'naja socializacija studentov agrarnyh VUZov: problema uspešnosti (na materialah jempiričeskogo issledovanija) [Professional socialization of students of agricultural universities: the problem of success (based on empirical research)]. *Informacionnyj gumanitarnyj portal "Znanie. Ponimanie. Umenie"*, 3. Retrieved from <http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2010/3/Selivanov/> [in Russian].
- Seryh, A. B., & Buksha, L. F. (2017). Idei L. S. Vygotskogo v kontekste duhovno-nravstvennogo razvitija studentov-psihologov [Ideas of L.S.Vygotsky in the context of spiritual and moral development of psychology students]. *Prepodavatel' XXI vek [Teacher of the XXI century]*, 1(1), 149-157 [in Russian].
- Stoljarenko, L. D. (2003). *Pedagogičeskaja psihologija [Pedagogical psychology]* (2nd ed.). Rostov n/D: Feniks [in Russian].
- Vlahos, I. (2011–2020). Pravoslavnaja duhovnost' [Orthodox spirituality]. *Onlajn biblioteka sajta «Pravoslavie i mir»*. Retrieved from <https://lib.pravmir.ru/library/book/212> [in Russian].
- Vorob'eva, I. V. (2007). *Osobennosti professional'noj socializacii studentov, poluchajushih special'nost' «Social'naja rabota» [Features of professional socialization of students receiving the specialty "Social work"]*. (Ext. abstract of PhD diss.). Moskovskij gumanitarnyj universitet (NNOU), Moskva [in Russian].
- Zen'kovskij, V. V. (2002). Problemy vospitanija v svete hristianskoj antropologii [Problems of education in the light of Christian anthropology]. *Klin:*

Fond "Hristianskaja zhizn". Retrieved from http://www.odinblago.ru/problemi_vospitania/ [in Russian].

Zub, M. A. (2003). *Formirovanie professional'no-nravstvennoj pozicii studentov medicinskogo kolledzha [Formation of professional and moral position of medical college students]*. (PhD diss.). Krasnodar [in Russian].

L. Koniaieva

SPIRITUAL AND MORAL ASPECTS OF PROFESSIONAL SOCIALIZATION OF PSYCHOLOGY STUDENTS

The article highlights the actual problem of spiritual and moral aspects of professional socialization of modern student youth, and in particular psychology students. The concepts of professional socialization, morality, spirituality are analyzed. The materialistic and religious points of view in understanding spirituality are considered.

It was found that student youth is in the most intensive phase of socialization, which is associated with studying at a higher educational institution, and the important factors of professional socialization of students are the motivation and moral orientation of the individual, professional worldview, the values of professional activities of specialists and the system of value orientations. A theoretical analysis of the literature has shown that value orientations are a spiritual phenomenon, the essential basis of a person, a mechanism for self-organization of her spiritual world, and a person's moral self-determination is closely related to the level of his spiritual development. The connection of universal human moral values with personal and professional is the driving force behind the development of a specialist, and the conscious development of value orientations in students and the purposeful formation of spiritual and moral values in them are necessary for their successful professional socialization.

The profession of a psychologist requires increased attention to the moral side of the functions performed, since his professional activity is directly related to interaction with people, influence on their inner world. Therefore, the ethics of his work is based on universal human moral values. In the professional activity of a psychologist, the main ones are the ideals of the free and all-round development of the personality and its respect, the rapprochement of people and a pronounced orientation towards the value of another person. Therefore, spiritual and moral development is a priority in the process of professional socialization of psychology students, during which special attention should be paid to the formation of the moral self-concept of personality, virtues, empathy, self-esteem and the assimilation of moral values of the professional activity of psychologists, taking into account their ethical code.

Key words: professional socialization, psychology students, value orientations, moral values, spirituality, spiritual and moral development, virtues.

Надійшла до редакції 3.01.2021 р.